

M

DeMorgen 27 november 2013

Jan Vanriet

haalt nazislachtoffers
uit de anonimiteit in
pijnlijk-prachtige expo

>>6-7

Gezichtsverlies

Jan Vanriet schildert eerbetoon aan nazislachtoffers in Museum Kazerne Dossin

Gezichten die moesten verdwijnen

● **Portrait van een oom**, 1988, 81 x 113 cm. Vanriets eerste oorlogswerk laat alleen de accordeon van zijn oom zien, platgelegd en voorgesteld als een fabriek.

Esther, Isaak, Gitla, Michel, Jenti, Samuel, Herman. Namen van Joodse mannen en vrouwen, jongens en meisjes, die tijdens de Tweede Wereldoorlog vanuit de Dossinkazerne in Mechelen gedeporteerd zijn naar de nazi-uitroeiingskampen. Schilder Jan Vanriet (65) heeft de doden weer een gezicht gegeven in een prachtige, schrijnende expositie. **Eric Rinckhout**

Elkens In het kader van het project 'Gezichten' werden de voorbije jaren al 10.000 foto's van gedeporteerden opgespoord en ingescand. Jan Vanriet raakte sterk onder de indruk toen hij enige tijd geleden die foto's zag. Maar de Tweede Wereldoorlog zit al veel langer onder zijn huid.

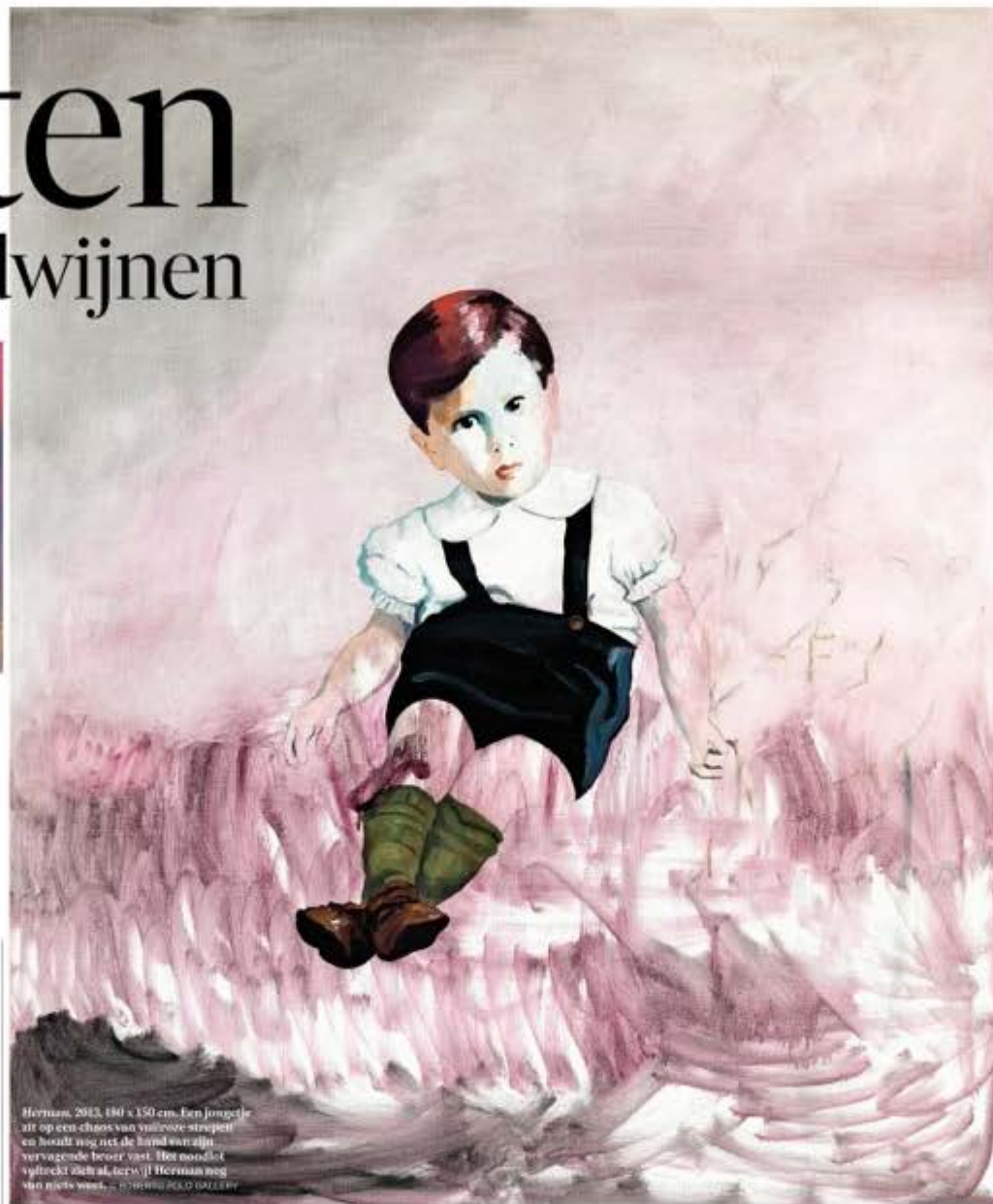
"Er zijn families waar de oorlog verdwenen wand, maar mijn ouders waren van een andere soort", vertelt Jan Vanriet. "Zij droegen hun verhalen uit, namen actief deel aan internationale congressen en brachten zelfs vakanties door met elkaar opgesloten. Ik ben groot geworden met hun gruwelijke kampverhalen. Ik ben de nazis van de SS's uit Mauthausen." Toch zou hij die persoonlijke geschiedenis lang buiten zijn oeuvre houden. Pas in 1988 dook de oorlog op in het werk van Vanriet: dat eerste oorlogsschildert, een skatwerk, hangt in de tentoonstelling. Wat gebeurd is in de concentratiekampen, heeft Jan Vanriet en zijn schilderhand ingrijpend bepaald.

"Mijn grootmoeder, mijn moeder en haar tweelingbroer werden verkleid door een landgenoot. Ze werden opgepakt en behandeld eerst in de gevangenis van de

Begijnstraat in Antwerpen. Zij waren een schapperfamilie die door contacten met verzetsmensen in de weerstand was terechtgekomen. Dat was niet echt ideologisch onderbouwd, zij waren gewoon tegen de Duitse bezetting. Mijn grootvader werd eruit gebouwd, die wist van niets.

"Voor het verzet vervoerden zij wapens en skilpotten met hun bioscoop. Mijn grootmoeder, moeder en oom kwamen uiteindelijk in diverse kampen in Strzeke Opokkie terecht, een dorp in de buurt van Brestau, nu de Poolse stad Wrocław. Na een schipgevecht werden moeder en grootmoeder op transport gezet naar Ravensbrück. Toen de Russen oprukten, raaiden ze naar Mauthausen, dat werd krommer naar het zuiden. Veel vrouwen hebben die tocht niet overleefd."

In het concentratiekamp van Mauthausen leerden de latere ouders van Jan Vanriet elkaar kennen. "Mijn vader zat in het communistisch geïntendeerd verzet. Zijn groep werd opgevoerd", zegt Jan Vanriet. "Hij zat bijna drie jaar gevangenis en kwam dan in Mauthausen terecht. Mijn vader heeft daar kunnen overleven omdat hij een prominente rol in het kamp kon

Herman, 2013, 180 x 150 cm. Een jongentje zit op een chaos van vuilroze strepen en houdt nog net de hand van zijn vervangende broer vast. Het noodlot vultocht zijn al, terwijl Herman nog van niets weet. © THE HOLLAND GALLERY

● **The Homecoming**, Grey, 2013, 60 x 80 cm.

● **Michel**, 2011, 50 x 40 cm.

spelen. Aanzienlijk deed hij dwangarbeid in de steengroeven, maar toen het kamp over een veld in de buurt kwam, wasde hij zijn kans. Doordat zijn handen lapot waren van het zware werk, slaagde hij niet in zijn toegangsproef. Gelukkig kreeg hij lichter werk in de SS-kampen en wat later een tweede kans.

"In een Oostenrijkse stad heb ik ontlaste geboden dat mijn vader de partitoren van het orkest schreef, dat wist ik niet. Het orkest moest de 'spiri' bij de gevangenen hoog houden en begeleide ten slotte vervoerde ik naar de oerelke Daarbij moesten ze 'Jattindat toujours ton rezou' spelen, een studee gruwelijke lieder van de nazis."

De vader van Jan Vanriet was ingeschaald in de voedselbedding en kwam zo in contact met de sectie in het kamp waar de vrouwen waren ondergebracht. Daar boeide hij dat er Nederlandse Belgen waren geïntendeerd. "Mijn moeder was toen

● **The Music Boy, Green**, 2013, 150 x 130 cm.

19", zegt Jan Vanriet. "Ze hebben adressen uitgevonden en belofde elkaar na de oorlog weer te zien. Dat is gebeurd. Ik ben in 1948 geboren. Zoals Harry Malsch ooit heeft gezegd, moet ook ik de Filippijns eigenlijk dankbaar zijn (getrouwt). Zonder de oorlog hadden mijn ouders elkaar nooit ontmoet en was ik er nooit geweest."

Aan één maar van de expositieruimte heeft Jan Vanriet die familiegeschiedenis aangebracht. In vier recente schilderijen werkt hij het motief uit van zijn grootmoeder en zijn accordeonvriende oom vóór de oorlog. Zijn oom was toen 15. Door onder meer te werken met diverse kleurencombinaties laat Vanriet de scène evakeren van een oedebornende zonsdag naar een dregende ondergangstemering. In de vierde versie 'The Music Boy', Grey, blijven alleen nog blauwe contouren en een grijze achtergrond over, alsof de twee figuren nauwelijks meer dan schimmen zijn - bijna uit het gezicht en uit het geheugen verdwenen.

Uitstapjes van beulen

Daarnaast hangt het aangrijpende portret van de oom, kort nadat hij terugkwam uit de oorlog. Hij had het concentratiekamp van Dachau nauwelijks overleefd. Een gebroken, stele man van tweentwintig die er vijfzig uitziet. Ook daar gaat Vanriet menselijk met kleur om. In 'The Homecoming', Grey, tekent hij alleen de contouren van de man met zijn lege blik en ingevallen wanges. Achter hem is een verstaand, oorlogsgrijs behang dat met zijn nadrukkelijk streepgeometrie onder een gevangenis aangevoert. Over zijn wang woelert een gijzende schaduw. Kort daarna zou de oom van uitputting sterven.

In 1988 schilderde Jan Vanriet zijn eerste oorlogswerk: maar Portret van een oom laat alleen de accordeon zien, die Vanriet platgelegd en voorstelde als een fabriek. Geen procesverloop maar een ingetogen werk over de kampen.

Het eerste portret dat de bezoeker ziet bij het binnentreden van de tentoonstelling is Rika, een van de vele Joodse gedeporteerden, die Vanriet geschilderd heeft. Het is een verbluffend en schrijnend portret. Enerzijds is er de bleekheid van de overlevende, anderzijds de elegante vrouw met haar lichte hoesje wordt geportretteerd, anderzijds heeft Vanriet haar ogen en wenkbrauwen achter een volle suggestie geschilderd.

De ogen die in de andere portretten zo nadrukkelijk aanwezig zijn, ontbreken hier: het is gezichtsvrij, de titel van de tentoonstelling. "Het gaat om gezichten die verboden zijn", zegt Vanriet. "Maar de overlevende betrekking is natuurlijk het gezichtsvrij van een samenleving die zich genocidie organiseert."

● **Rachet W.**, 2009, 50 x 40 cm.

"Wat mij vooral interesseert, is het portret in de mens. Er bestaan beelden van de uitstapjes van de beulen, vol vrolijkheid alsof er niets aan de hand is, terwijl ze als het ware de stank van de lijken koelden malen. Iemand als Joseph Beuys (de roestvrije Duitse kunstenaar). Er is bewust bij het leger gegaan als gevechtsploeg. Later heeft hij veel van zijn daden geminimaliseerd."

Vanriet heeft de close-ups van de gedeporteerden telkens dicht naast elkaar in een reeks opgehangen. Zo valt hun diversiteit op portretten kunnen fragiel zijn maar ook expressievol geborsteld, soms

zijn er alleen contouren, dan weer zijn de gezichten tactiel geschilderd of zijn de bleekere bleek of blauwig. "Ik vroeg mij bij elke foto af: 'Wie is die? Wat reikt dit portret mij aan? Wat zijn de mogelijkheden?' Het onderwerp is tragisch maar ik verhal niet dat ik vaak met plezier geschilderd heb. Deze serie toont ook de vele wegen van het schilderen."

Het ontroerende portret is Herman, een jongentje dat op een chaos van vuilroze strepen zit en nog net de hand van zijn vervangende broer vasthoudt. Rize is een kind die je met kinderlijke omhals associert. Hier wilriet zich het noodlot al, terwijl Herman nog van niets weet.

Vanriet heeft de gedeporteerden weer een gezicht gegeven en zo uit de anonimiteit gehaald: een eerbetoon aan zo veel onschuldige slachtoffers, die dankzij de schilderijen weer een identiteit hebben gekregen. De schilderhand heeft hen aanwezig, zelfs tastbaar gemaakt.

Gezichtsverlies is een tentoonstelling die ons vervult met warmte om de grote menselijkheid waarmee Vanriet heeft geschilderd en die ons verltucht door de picturale kracht van zijn portretten. En net daardoor wordt de meedoelende uitroeping van een volk - mensen zoals u en ik - des te gruwelijker en des te ontgrijsender.

© Diederik Verhoeven

"Zonder de oorlog hadden mijn ouders elkaar nooit ontmoet en was ik er nooit geweest"

JAN VANRIET

"We moeten oppassen met commentaar en veroordelingen achteraf. Natuurlijk zijn er mensen die uit ideologische overwegingen bij de SS gingen, anderen zijn op een stomme manier begonnen te collaboreren"

JAN VANRIET

De catalogus bevat het oorlogswerk van Jan Vanriet en teksten van GuyGy Konrad en Stefan Hertmans. (Ludion, 240p., 39,90 euro)